

DÜNYA UKRAYNA'DA BARIŞI BEKLİYOR

•••

Rusya'nın Ukrayna'ya saldırısı, bütün dünyada dengelerin altüst olmasına neden oldu. Avrupa Birliği ve ABD'nin de dikkatle izlediği savaş, hem bölgeye yakınlığı hem de iki ülkeyle güçlü ekonomik ilişkilere sahip olması nedeniyle Türkiye için özel bir önem taşıyor. Diğer yandan savaşın küresel enflasyon ve büyümeyi de etkileyeceği tahmin ediliyor. Kuşkusuz bundan daha önemli olan nokta, can kayıplarının giderek artması. Bu nedenle herkesin ortak temennisi, çatışmaların son bulması ve barışın yeniden tesis edilmesi.

YAZI

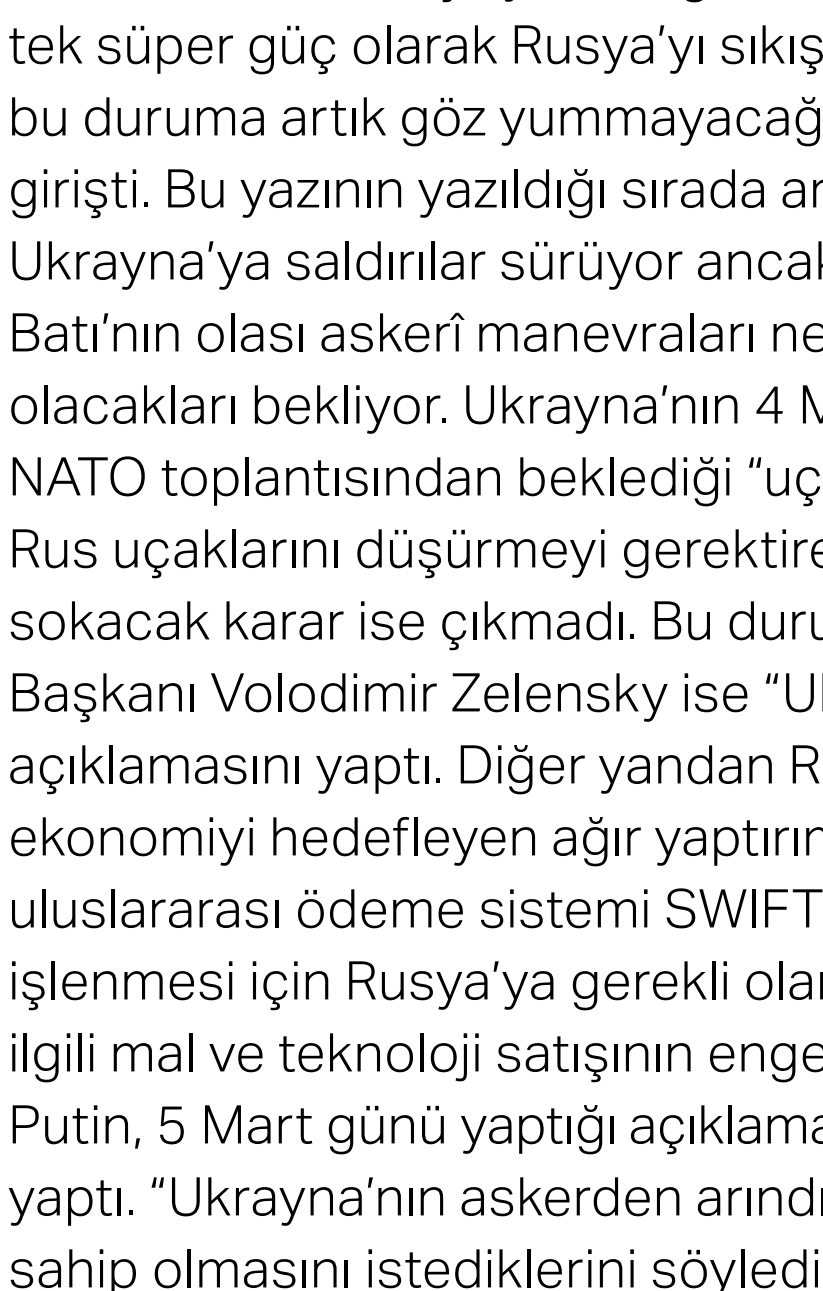
Yasemin Balaban

Pandemiyle birlikte yeni bir dünya, yeni bir normal konuşulurken kimsenin aklında bir savaş olasılığı yoktu. Son ana kadar ciddiyeti tam olarak anlayamayan Ukrayna'daki gerilimlerin bir savaşa dönüşmesiyle ilgili olarak "yeni bir dünyaya doğru gidilebileceği" endişeleri artık sıklıkla dile getirilmeye başladı. Saldırılar başladıktan sonra "Avrupa için İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana en kara gün" diye yorum yapan AB Politikası Yüksek Temsilcisi Josep Borrell'in değerlendirmesi de tabloyu açık olarak ortaya koyuyor. Elbette herkesin temennisi, dünya barışını zedeleyen olayların bir an önce son bulması.

Kriz nasıl başladı?

Rusya'nın Ukrayna'nın doğusundaki Donetsk ve Luhansk'ın bağımsızlığını tanımasıyla tırmanmaya başlayan tansiyonun arkasında aslında daha eski bir hikâye yatıyordu. Ukrayna'daki Kasım 2004 - Ocak 2005 dönemindeki "Turuncu Devrim" protestoları, Rusya ve Batı yanlıları arasındaki gerilimin en önemli işaretleriydi. Donetsk'in Rusya yanlısı eski Valisi Viktor Yanukoviç Ukrayna'da cumhurbaşkanlığına aday olduğunda bu protestolar yüzünden kazanamadı. Yanukoviç, 2010'da ise seçimleri kazanmayı başardı ve ibreyi Rusya tarafına çevirince 2013 sonlarında muhalefetin protesto gösterileri patlak verdi. Yanukoviç Rusya'ya kaçarken Moskova Kiev'deki iktidar boşluğundan yararlanarak Referandumlar'ını ilhak etti. Ukrayna'nın bölünmesi için referandumlar düzenlendi, Rusya yönetiminde "halk cumhuriyetleri" ilan edildi. Şubat 2015'te Minsk anlaşmaları ile var olan cephe hattı sınır olarak sabitlendi. O dönemden sonra bölgede Ukrayna ordusu ile Rusya yanlısı milisler arasında kırılgan bir ateşkes hüküm sürdü. Ukrayna yönetimi uzun süre bu bölgelere isim veremese de 2018 yılında "Rusya işgali altındaki bölgeler" tanımlamasına karar kıldı. 22 Şubat'ta savaş çanlarının çalmaya başlamasına sebep olan bağımsızlığı tanıma kararından önce Vladimir Putin, Batı ülkelerinin gerilimin düşürülmesine dönük diplomatik çözüm çabalarına, bir dizi güvenlik garantisi isteyen talepler listesiyse karşılık verdi.

Ukrayna'nın asla NATO'ya alınmayacağı garantisini isteyen Putin, savunma ittifakının doğuya genişlemesinin durdurulmasını talep etti. Moskova'nın talepleri arasında, 1997 yılından sonra NATO'ya katılmış olan Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerindeki NATO askerlerinin ve silahlarının geri çekilmesi de vardı.

Doç. Dr. Şener Aktürk

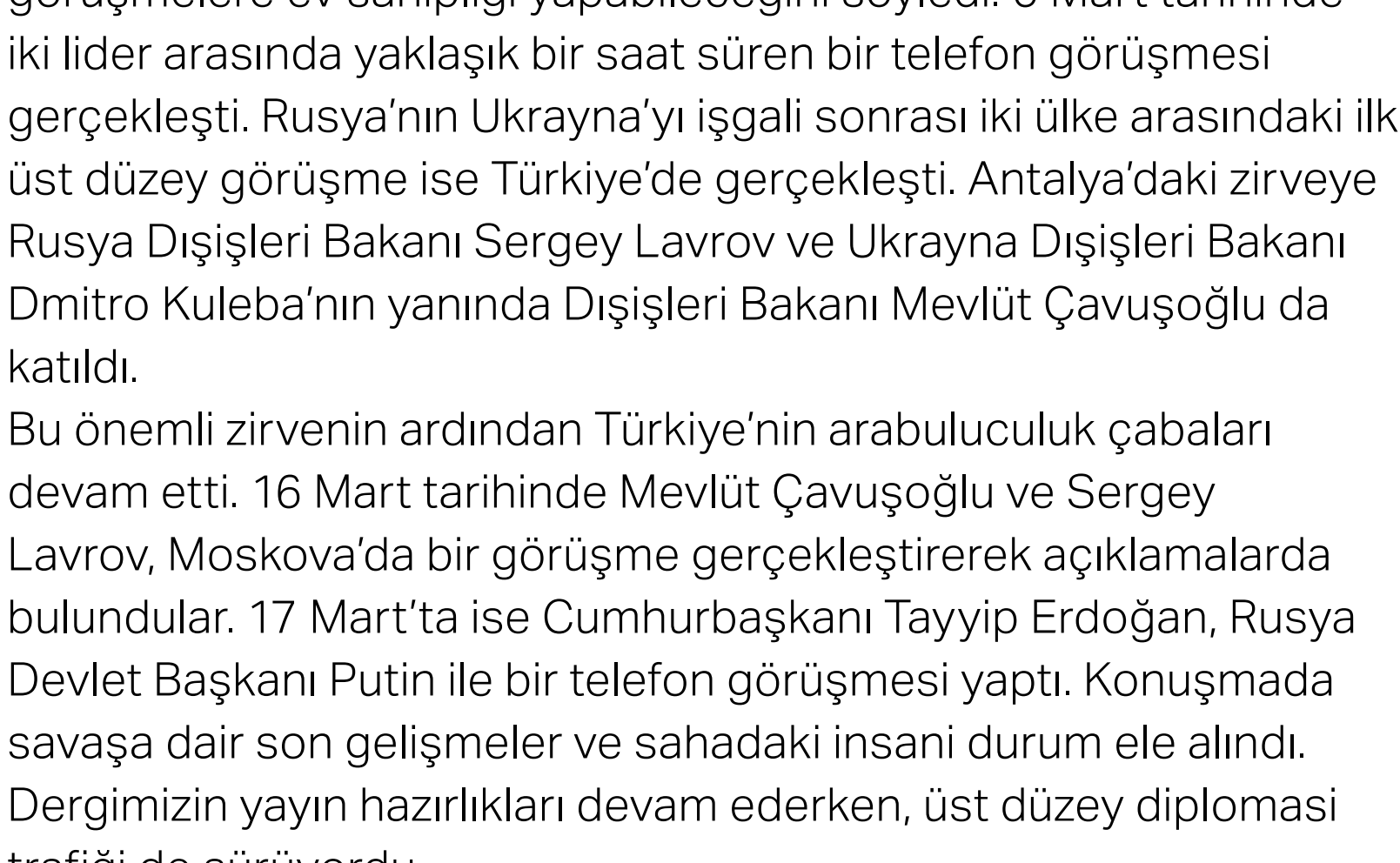
Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Şener Aktürk, Rusya'nın işgalinin Avrupa siyasetinde ve daha genel olarak uluslararası siyasette, 2014'te Kırım'ın işgal ve ilhakıyla ilk somut sonucunu gördüğümüz endişe verici bir revizyonist dalga'nın yeni aşaması olarak yorumlanabileceğini söylüyor.

"Kırım'ın ilhakı, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da siyasi sınırların işgal ve ilhak yoluyla değiştirildiği ilk örnek olduğu için yeterince kaygı vericiydi" diyen Aktürk, Donetsk'te ve Luhansk'ta Rusya destekli ayrılıkçıların bağımsız birer devlet ilanını Rusya'nın resmen tanıması ve işgali Ukrayna'nın başkenti Kiev ve ikinci büyük şehri Harkiv başta olmak üzere diğer illere doğru genişletmesini açıkça hayırlı ve revizyonist bir Rus dış politikasını gösterdiğini vurguluyor.

Tüm dünya dikkatle izliyor

Henüz NATO'ya girmemiş bir ülkenin bağımsızlığına yapılan saldırı tüm dünyayı ayağa kaldırdı. Rusya Devlet Başkanı Putin, "Batı dünyasının sınırlarını sürekli genişletme çabasına, kırmızı çizgileri olan Ukrayna'yı kaptırmak istemediği" gerekçesiyle karşılık verdiğini söylüyordu. Batı'yu Ukrayna'daki Nazi yanlılarını desteklemekle suçlayan, Soğuk Savaş yıllarından sonra ABD'nin tek süper güç olarak Rusya'yı sıkıştırmak istediğini söyleyen Putin, bu duruma artık göz yummayacağıni belirterek sert hamlelere girişti. Bu yazının yazıldığı sırada arada gelen geçici ateşkeslerle Ukrayna'ya saldırılar sürüyor ancak Rusya'nın nükleer tehdidi ve Batı'nın olası askerî manevraları nedeniyle tüm dünya endişeyle olatacakları bekliyor. Ukrayna'nın 4 Mart tarihinde olağanüstü NATO toplantısından beklediği "uçuşa yasak bölge" ilanı, yeni Rus uçaklarını düşürmeyi gerektirecek ve 30 ülkeyi savaşa sokacak karar ise çıkmadı. Bu duruma itiraz eden Ukrayna Devlet Başkanı Volodimir Zelensky ise "Ukrayna düşerse her yer düşer" açıklamasını yaptı. Diğer yandan Rusya'ya dünyadan büyük kısmı ekonomiyi hedefleyen ağır yaptırımlar geldi. Rus bankalarının uluslararası ödeme sistemi SWIFT'ten çıkarma, ham petrolün işlenmesi için Rusya'ya gerekli olan ve havacılık ve uzay sanayiiyle ilgili mal ve teknoloji satışının engellenmesi gibi yaptırımlar için Putin, 5 Mart günü yaptığı açıklamada, "savaş ilanı gibi" yorumunu yaptı. "Ukrayna'nın askerden arındırılması" ve "tarafsız bir statüye" sahip olmasını istediklerini söyledi.

Putin'in Sovyetler Birliği'nin dağılmasını 20. yüzyılın en büyük jeopolitik felaketi olarak gördüğünü daha önce de açıkça ifade ettiğini hatırlatan Doç. Dr. Şener Aktürk, özü itibarıyla Rusya karşıtı bir ittifak olarak gördükleri NATO'nun genişlemesinden sadece Putin'in değil, Rus siyasi-askerî seçkinlerinin genel olarak rahatsız olduğuna dikkat çekiyor.

Kharkiv'de eğitim alanında 31 Ocak'ta manevra yapan tanklar...

Türkiye'nin denge çabası

Tüm bu gelişmeler iki ülkeyle de ticari ve askerî mal alışverişi olan Türkiye'yi de sıkıntılı bir konuma soktu. Şubat ayının ilk haftasında Ukrayna'yı ziyaret eden Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, daha sonra Putin ile görüşmek istediğini, her iki tarafın ilişkiyi olan Türkiye'nin tarafların görüş ayrılıklarını masaya yatırabilecekleri görüşmelere ev sahipliği yapabileceğini söyledi. 6 Mart tarihinde iki lider arasında yaklaşık bir saat süren bir telefon görüşmesi gerçekleşti. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali sonrası iki ülke arasındaki ilk üst düzey görüşme ise Türkiye'de gerçekleşti. Antalya'daki Birleşik Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ve Ukrayna Dışişleri Bakanı Dmitro Kuleba'nın yanında Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu da katıldı.

Bu önemli zirvenin ardından Türkiye'nin arabuluculuk çabaları devam etti. 16 Mart tarihinde Mevlüt Çavuşoğlu ve Sergey Lavrov, Moskova'da bir görüşme gerçekleştirerek açıklamalarda bulundular. 17 Mart'ta ise Cumhurbaşkanı Tayyip Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Putin ile bir telefon görüşmesi yaptı. Konuşmada savaşa dair son gelişmeler ve sahadaki insani durum ele alındı. Dergimizin yayın hazırlıkları devam ederken, üst düzey diplomasi trafiği de sürüyordu.

Türkiye ekonomisi olumsuz etkilenebilir

Türkiye'nin doğalgaz, tahıl ve turizm gibi can alıcı pek çok alanda iki ülkeyle de bağıları bulunuyor. 2021 yılında Rusya'dan en fazla tarımsal ürün ithal eden ülke olan Türkiye'de buğday ithalatının yüzde 85'i Rusya ve Ukrayna'dan yapıldı. Türkiye 2021'de ağırlıklı kısmı Rusya ile Rusya'dan en büyük doğal gaz tedarikçisi. 2021'de bir önceki yıla göre yüzde 10 kadar gerilese de Türkiye'nin ihtiyaç duyduğu doğalgazın yüzde 30'u Ukrayna'dan alındı. Türkiye petrol ihtiyacının yüzde 10'unu, kömür ihtiyacının üçte birini bu ülke karşılıyor.

Dünya Gazetesi Başyazarı Osman Arolat, 24 Şubat tarihli yazısında şu bilgileri veriyor: "Arpa, mısır, ayçiçeği, nohut ve kepek gibi ürünlerde bu iki ülkeden ithalatımız önemli yer tutuyor. Türkiye'nin yıllık 3,8 milyar dolarlık sebze-meyve ihracatında ilk sırada Rusya yer alıyor. Turizmde de Rusya birinci... 2021 yılında 24,7 milyar turist 4,7 milyonu de Rusya'dan geldi. Ukrayna, 12 milyonu turist Almanya'nın ardından üçüncü sırada. Türkiye'nin müteahhitleri Rusya ve Ukrayna pazarında ilk sırada yer alıyorlar. 2020 yılında Rusya pazarında müteahhitler 4,5 milyar dolarlık yeni proje üstlenmiş durumda. Ukrayna'da 700 Türk firması 3,6 milyar dolarlık yatırımına sahip. Kriz'in Türkiye'yi olumsuz etkileyeceği alanlar arasında enerji, turizm, tarımsal ürün ticareti, inşaat ve savunma gibi çok fazla sektör yer alıyor."

İki ülke dünyanın tahıl ambarı

Kuşkusuz buğday ve diğer tarım ürünlerinde Rusya ve Ukrayna'ya bağımlılık yalnızca Türkiye'ye özgü değil. Bu iki ülke dünyanın tahıl ambarı durumunda. Rusya, dünyadaki toplam buğday ihracatının yüzde 30'unu, arpanın yüzde 31'ini, ayçiçeğinin ise yüzde 32'sini karşılıyor. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali, küresel piyasalarda buğday fiyatlarının hızla artmasına yol açtı. Fiyatlar 14 yılın en yüksek seviyesine çıkarken 5 Mart itibarıyla haftalık bazda yüzde 40'tin üzerinde artarak 12 doları aşmıştı. Sadece tahıl değil buğdaye üretiminde güçlü bir oyuncu olan Ukrayna'nın da ihracat edememesi, bazı uzmanlarca olası doğalgaz kesintisinden bile daha endişe verici olarak yorumlanıyor.

Rusya'ya yönelik ağırlaşacak ambargoların Rusya'nın ihracat, ithalat ve para akışını daha fazla Çin üzerinden gerçekleştirmesi gibi bir sonuç doğurması beklenemeyeceğini kaydeden Doç. Dr. Şener Aktürk, "Rusya yakın dönemde dünyanın en büyük buğday ihracatçısı hâline gelmişti ve Türkiye de Rusya'dan en fazla buğday ithal eden ülke olmuştu. Bunun yanı sıra, bazı Avrupa ülkeleri gibi Türkiye de doğalgazının büyük kısmını Rusya'dan ithal ediyor. Dolayısıyla buğday veya doğalgaz arzındaki bir daralma Türkiye dâhil pek çok ülkeyi etkileyebilir" diye konuşuyor.

Economist Intelligence Unit 3 Mart tarihli analizinde, 2022 yılında Avrupa ekonomisi için yaptığı büyüme tahminini savaş nedeniyle yüzde 3,9'dan yüzde 2'ye revize etti. Küresel büyüme tahminini ise yüzde 3,4'e düşürdü.

Küresel enflasyon artacak

Dünyayı hem politik hem ekonomik pek çok sorun bekliyor. Economist Intelligence Unit'in (EIU) 3 Mart tarihli analizi, savaşın küresel ekonomiye etkilerini üç bakatta topluyor: Finansal yaptırımlar, emtia fiyatları ve tedarik zinciri kesintileri. EIU Küresel Tahmin Direktörü Agathe Demarais'in raporunda yaptırımların Rusya'nın döviz rezervlerinde tuttuğu 643 milyar doların yaklaşık yarısına erişmesini engelleyeceği hatırlatılıyor. Demarais, Avrupa başkentlerinde bu tür yaptırımların AB ekonomilerini resesyona sürükleyeceğine dair korkunun var olduğuna dikkat çekiyor. Demarais, en ciddi etkiyi emtia fiyatlarındaki artış olarak bekliyor. Arz ile ilgili endişeler, fiziksel altyapının yok edilmesi ve yaptırımlar bunun sebepleri olarak görülüyor. Petrol, gaz, ana metaller ve tahıl fiyatları fırlayacak. Çatışmalar sürdüğü sürece petrol fiyatları 100 dolar/varilin üzerinde kalmaya devam edecek. Gaz fiyatları geçen yılki beş kat artışın üzerine bu yıl en az yüzde 50 artacak."

Rusya'nın fiyatları artacak birçok ana metalin (alüminyum, titanyum, paladyum ve nikel) ana üreticisi olduğunu hatırlatan Demarais, fiyatların en yüksek seviyelerde kalacağını, otomotiv gibi endüstriyel sektörler üzerinde savaşın önemli etkisi olacağını vurguluyor. Şirketlerin Rusya ile ticaret yapmak için finansal kanalları bulmakta zorlanması yüzünden mali yaptırımların tedarik zincirleri ve ticaret üzerindeki etkisi de olabilir. Küresel enflasyonun bu yıl yüzde 6'nın üzerine çıkacağını dile getirildiği raporda daha yüksek fiyatların, merkez bankaları için zor soruları da beraberinde getireceği söyleniyor. Çatışmanın ekonomik etkisinin en çok bu yıl sert resesyonlar yaşayacak Ukrayna ve Rusya'da hissedileceğini

24 Şubat'ta Kiev'deki patlamalar, savaşın başladığını işaretledi.

belirten Demarais, Litvanya ve Letonya gibi Rusya ile en çok ticaret yapan Doğu Avrupa ülkelerinin de çatışmadan zarar göreceğini kaydediyor. Avrupa'nın başka yerlerinde, AB'nin enerji, tedarik zinciri ve ticaret şoku yaşayacağını anlatan Demarais, "Bu durum göz önüne alındığında, 2022'de Avrupa için en az yüzde 3,9'luk büyüme tahminimizi yaklaşık yüzde 2'ye revize edeceğiz. Bu revizyonlar nedeniyle küresel büyüme tahminini de önceki yüzde 3,9 oranından yaklaşık yüzde 3,4'e çekeceğiz" diyor.

8 Mart tarihinde ABD'nin Rusya'ya dönük yaptırımlarının açıklanmasıyla birlikte, savaşın küresel ekonomi üzerindeki etkileri, beklediği gibi daha da hızlandı. Petrol ve doğalgaz fiyatları rekorlar kırmaya devam ederken Rusya ile Ukrayna arasındaki savaşın uzamasının özellikle Avrupa ekonomisi üzerindeki yansımalarının pandeminin yarattığından daha büyük olabileceğine dair tahminler yapılmaya başlandı.

YENİ CEPHELER HARİTASI

Koç Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Şener Aktürk, savaşın olası etkilerini şöyle yorumluyor:

"Rusya'nın Ukrayna'yı işgalinin küresel ölçekteki ittifaklar ağına en üst düzeydeki yansımaları muhtemelen ABD ile Çin arasındaki yeni küresel rekabete Rusya'yı daha fazla Çin'e yaklaştırmaya olacaktır. Oysa Obama dönemindeki başarısız ABD-Rusya 'reset' girişiminde ve çok daha belirsiz olarak Trump döneminde görülen, Biden yönetiminde de devam eden eğilim, ABD'nin Çin ile rekabete öncelik vermesi ve bu süreçte Rusya'yı Çin'e karşı ABD'nin yanına çekme çabalarıydı. Rusya'nın Ukrayna'yı işgali ABD-Rusya arasındaki yakınlaşma çabalarına muhtemelen en ağır darbeyi vuracak ve Rusya'yı daha da fazla Çin'e yakın durmaya mecbur bırakacak. Örneğin Çin'de çok büyük ölçekte devletin ve resmî ideolojinin kontrolü altındaki sosyal medyanın Rusya'nın Ukrayna'yı işgalini desteklediği, Putin'i örnek lider olarak gördüğü de işgalin ilk haftasında New York Times'in haberlerine yansdı.

Türkiye açısından Rusya ve Batı ittifakı arasında gerginliğin artmasının hem olumsuz hem de bazı olumlu sonuçları olması beklenebilir. Olumsuz sonuçları arasında Rusya'ya yönelik ekonomik ambargo kararlarına Türkiye'nin de katılmasının beklenmesi ve bunun sonucunda Türkiye'nin dış ticaret hacminde önemli bir yeri olan Rusya'yla ekonomik bağlarının zarar görmesi sayılabilir. İlk açıklanan takvimlere göre bir yıl gecikmesi olan Akkuyu Nükleer Santrali'nin tamamlanması daha da gecikebilir. Dahası, Ukrayna'nın Karadeniz sahilinin tamamen Rusya'nın eline geçmesi Türkiye'nin geri kalan Ukrayna ile en doğrudan bağına tamamen koparacağı gibi Karadeniz üzerindeki Rus askerî tehdidini de artırır. Öte yandan Rusya'nın işgal girişimi ve genel olarak revizyonist saldırganlığın bir sonucu olarak Batı ittifakı açısından Rusya'yı dengeleyebilmek ve çevreleyebilmek için Türkiye'nin kritik rolü ve önemi daha iyi anlaşılabilir.

Kafkasya, Libya ve Suriye gibi Türkiye'nin müdahil olduğu farklı cephelerde Rusya'yı dengeleme çabalarına Batı'nın desteği söz konusu olabilir. Batı ittifakından bağımsız olarak da Rusya'nın askerî, ekonomik ve diplomatik sermayesini Ukrayna cephesinde kullanmak zorunda kalması, bahsettiğim bu diğer cephelerde Türkiye'nin elini rahatlatır."